A TÁRSADALMI REND MEGÚJÍTÁSA

QUADRAGESIMO ANNO:
XI. PIUS PÁPA
SZOCIÁLIS KÖRLEVELE

Ismerteti a MAJLÁTH-KÖR, a kat. főiskolások Szakosztályának szociális csoportja

„Mindenképpen azon kell lenni, hogy a családapák munkabére az egész háztartás költségeit fedezhesse. Ha ez a mai viszonyok mellett még minden esetben nem lehetséges, akkor a társadalmi igazságosság követeli az állapotoknak olyan újraszabályozását, hogy minden felnőtt munkás az emlitett mértékben kaphasson bért.“

IGAZSÁGOS BÉR

A Katolikus Népszövetség világnézeti kurzusa. Kolozsvár, 1933. március 8-tól április 5-ig.

A világválságon töprengő emberiség előtt újból nagy erővel jelentkezik a világnézeti kérdés. Azok is, kik a világot s annak problémáit a világnézet kikapcsolásával akarták megérteni és megoldani, belátják, hogy álláspontjuk mellett sokáig már ki nem bírják. Európa átfogó nagy irányzatai pregnáns világnézeteket sugároznak: a szovjet, a fascio, a nemzeti szociálizmus stb. A gazdasági, irodalmi és politikai harcokból mind határozottabb hangon csendül ki a világnézeti kérdés főmotivuma. A világnak mai nagy vajudása elé a katholicizmus is azzal az erős öntudattal áll, hogy életerős és problémákat megoldó világnézettel rendelkezik.

Sajnos, intelligenciánk a katholicizmusnak életerőit, de magát az igazi katholicizmust sem ismeri eléggé. Amit pedig róla tud, az gyermekkori emlék, vagy a vallásos meggyőződések ösztönszerű tisztelete, de nem élet és igazság, nem meggyőződés és feszítő erő. Az a tiszteletreméltó erőfeszítés, amellyel pl. a német katholicizmus épen most küzdi harcait, az igazi emberiesség, a kultura és szabadság, a gazdasági szolidárizmus stb. érdekében, nálunk elképzelhetetlen.

Ezért a Kath. Népszövetség kolozsvári tagozata s a kath. főiskolások Majláth-Köre világnézeti kurzus rendezését határozta el, mely bizonyára nemcsak a kath. intelligenciát fogja érdekelni, hanem mindazokat, akiket általában érdekel az emberiség sorsa s kiváncsiak arra, hogy a *ma* kérdéseire milyen feleletet ad az örökifjúnak mondott kath. gondolat.

A kurzus március 8-án (szerdán) kezdődik és tart öt héten át, minden szerdán. Helyiség az egyházközség terme (Főtér 14); idő délután 6 óra. Belépő díj nincs. Minden érdeklődőt szivesen lát a kurzus rendezősége.

Programm:

Március 8-án, d. u. 6 órakor:

1. *Dr. Maczalik Győző:* A katholicizmus és a tudomány.
2. *Dr. Bitay Árpád:* A katholicizmus és Erdély történelme.

Március 15-én d. u. 6 órakor:

1. *Dr. Gyárfás Elemér:* A nemzetiség, a nemzet és nemzetköziség katholikus értelemben.
2. *Vorbuchner Adolf:* A katholicizmus és filozófia.

Március 22-én d. u. 6 órakor:

1. *Dr. Hirschler József:* A katholicizmus és művészet.
2. *Balla Borisz:* A katholicizmus és irodalom.

Március 29-én d. u. 6 órakor:

1. *Dr. Sulyok István:* A katholicizmus és politika.
2. *Dr. Ambrus Imre:* A katholicizmus és okkultizmus.

Április 5-én d. u. 6 órakor:

1. *Dr. Baráth Béla:* A katholicizmus és szociális kérdés.
2. *Szociális testvér:* A katholicizmus és a nőkérdés.

IGAZSÁGOS BÉR

Kitűzött cél volt a proletárság megváltása magántulajdonhoz juttatásával. Magántulajdont, vagyont jövedelem nélkül nem lehet szerezni. A bérmunkás egyetlen jövedelmi forrása pedig a munkabér. A cél megvalósulása tehát csak akkor lehetséges, ha ez a forrás megfelelő jövedelmet jelent.

Jelen szakasz bevezető sorai ismét hangsulyozzák a helyes gazdálkodás és takarékosság szükségességét. De jól gazdálkodni, takarékoskodni csak akkor lehet, ha van miből, ha a munkás jövedelme nemcsak a létminimum szükségleteit fedezi, hanem azon túl is ér. *Ezzel egész jelentőségében nyomul előtérbe a bérpolitika kérdése. A körlevél bérigazságosságnak nevezi, világosan utalva arra, hogy a proletárok megváltásának bekövetkezéséhez az egyetlen helyes bérpolitika az igazságosságnak érvényre juttatása a bérkérdésben.* Igy nő ki a bérkérdés a magántulajdonnak eddig tárgyalt problémáiból, különösen pedig a magántulajdon (tőke) és munka közös hozamának helyes elosztását megvitató gondolatokból. A magántulajdon kérdésének lezárása után a munka és tőke eredményének a részesedő felek között való elosztását vesszük szemügyre.

Korunk gazdasági rendjében a munkának és tőkének találkozását munka- vagy bérszerződések valósítják és szabályozzák. S önkénytelenül vetődik fel a kérdés, hogy vajjon a tőke és munka együttmüködésének az a módja, melynél a két termelő tényezőt a bér- vagy munkaszerződés hozza össze, egyáltalán elfogadható-e?

„Akik a munkabérszerződést már magábanvéve igazságtalannak tartják és helyébe a társadalmi szerződést követelik, nemcsak tarthatatlan álláspontot vállalnak, hanem Elődünk emlékét sértik, aki körlevelében a munkabérszerződést elfogadja és annak igazságosabb rendezésével behatóan foglalkozik.“

XIII. Leó a Rerum Novarumban a bérszerződés kérdésével, annak elfogadhatósága szempontjából nem foglalkozott. Egyszerüen elfogadta, mint meglévőt s követelte, hogy abban az igazságosság érvényesüljön, XI. Pius már kitér a bérszerződés megengedhetősége fölött keletkezett különböző vélemények vitájára s világosan megmondja, hogy a munkabérszerződés önmagában nem igazságtalan.

Nem helyezi ezzel a bérszerződést szembe a társadalmi szerződéssel. A bérszerződés önmagában nem igazságtalan s ezért

nem kell feltétlenül társadalmi szerződésnek felváltania, de az egyikről a másikra való átmenetet sem zárja ki és nem is helyteleníti. Ha a munkás és munkaadó kölcsönös megegyezéssel bérszerződést kötnek, nem járnak el jogtalanul. Megegyezés létre jöhet ilyen szerződés alapján is, de adott körülmények a társadalmi szerződést, szemben a bérszerződéssel, nyomatékosan ajánlhatják.

„A mai társadalmi viszonyok közt mindenesetre tanácsos a munkabérszerződésnek a lehetőség szerint bizonyos közeledése a társadalmi szerződéshez.“

Az életnek ezer változó oldala van s a szerződések viszonyai is sokfélék, ezer alkalmazkodásra képesek, A bér- vagy társadalmi szerződések sok árnyalataskáláján majd ennek, majd annak jellege tünhetik inkább elé.

A mai viszonyok ajánlják a társadalmi szerződés felé való közeledést. Mereven meghatározott irány nem adható. Itt is a körülmények a döntők.

A társadalmi szerződésekhez való közeledést, a nyers formáju, csak bérmunkaviszonynak a méltányosság és igazságosság szellemében történő enyhítését a körlevél a következőkkel is indokolja:

„ily módon ugyanis a munkások és a tisztviselők bizonyos fokig társbirtokosok, a kezelésben és a haszonban részesek lesznek.“

S ezzel a munkásság minden körét s így a katolikus munkásokat is élénken érdeklő *társbirtoklásnak, a társas üzemkezelésnek a kérdése került felszinre.* Nem a szociálista, illetve szakszervezeti körökből ismerős ködös eszmét érti alatta, ami az ő értelmezésükben a teljes szociálizmusnak és szociálizálásnak egy megelőző foka, hanem érti azt a társasbirtoklást, melynél a munkások és alkalmazottak is munkájuk eredményének egyrészét a vállalatba befektetik s igy annak részbirtokosai lesznek,

A nagy remények, melyeket *Msgr. Pottier* belgiumi kezdeményezéséhez fűztek, aki bevezette a munkásoknak a nyereségből való részesedését, munkásrészvényeket stb., nem váltak valóra egészen. Azonban a szép elgondolásokhoz fűzött nagy remények ilyen mérsékelt teljesedése miatt nem szabad az egészet kútba-ejteni. *A körlevél szerint ez még nem a minden bajra alkalmas orvosság, de azon van, hogy a munkásoknak és tisztviselőknek részesedése a nyereségből s a társasbirtoklásnak a mindenesetre több igazságot jelentő gyakorlata, ha egyelőre kisérleti jellegü is, ne sikkadjon el.*

A probléma súlypontja azonban a bérigazságosságon, illetve az igazságos béren van és marad. Ennek a megoldása pedig az eddigi erőfeszítések hiányos sikereiből következtetve is, úgy elméletileg, mint gyakorlatilag, rendkivül nehéz.

„A munkabér igazságos mértékét nem lehet egyetlen szempontból meghatározni, hanem sok együtthatóból kell kiszámítani.“

A divatos társadalomtudósok monopol-megoldásai és kizárólagos receptjei nem a helyes megoldást jelentik. A csodadoktorok az általános nyomor és válság idejének mindenkor felbukkanó, jólismert alakjai. A bérkérdésben is hirdetik, hogy megtalálták azt a csalhatatlan mértékegységet, mellyel az igazságos bérösszeg nagyságát könnyedén, matematikai pontossággal meg lehet állapítani.

„Elég vakmerőek azt hinni, hogy egyetlen — mégpedig egészen hamis — értékmérővel boldogulhatnak s játszva elintézik a véresen komoly kérdést.“

Ezek a zseniális megoldások mind elkövetik a „nagyszerű megoldások“ közös hibáját: *elfelejtik, hogy nem az élet igazodik az elmélethez.* Nincs a teremtett világban dolog, melyet egyetlen oldalról nézve igaz módon fel lehetne fogni. Aki a munkateljesítményt a munka eredményével egyenlőnek akarja venni és a munkabér összegét ezzel meghatározni, az az egyik ismeretlent a másik ismeretlennel helyettesíti. A „véresen komoly kérdést“ ezek az univerzális érvényünek hirdetett receptek nem oldják meg s a célhoz sem visznek közelebb.

„Vastag tévedés a korunkban eléggé elterjedt elmélet, hogy a munka annyit ér és akkora bért érdemel, amennyit a termelt javak érnek s a munkásnak joga az előállított értékkel egyenlő bért követelni.“

A teljesítmény és az annak megfelelő ellenérték-szolgáltatás általános tétele természetesen kell hogy érvényesüljön az igazságos bér kérdésében is. A kölcsönös igazságosság megköveteli. Ezért szükséges a munkateljesítmény értékének (ami nem annyi, amennyit a termelt javak érnek) a megállapítása. S mielőtt a körlevél annak a taglalásába fogna, hogy ez milyen meghatározott összetevőknek az eredője, hogy miknek az alapján állapítható meg a legmegközelítőbb igazságossággal, előbb még foglalkozik a munka méltatásával.

A munka egyéni és szociális jellege.

„Mint a tulajdon, úgy a munka is — különösen az idegen szolgálatba szegődött bérmunka — a személyes vagy egyéni jelleg mellett szociális vonatkozást is mutat, amelyet nem szabad figyelmen kivül hagyni.“

A munka legkimondottabban személyes valami. Személyes, egyedi jellegétől nem foszthető meg. De van szociális oldala is, amelyet hasonlóképpen nem lehet figyelmen kivül hagyni. S ez áll minden munkáról, de különösképpen „az idegen szolgálatba szegődött bérmunkáról“. A magántulajdonnál sem domborodik ki a szociális jelleg addig, amíg azt a tulajdonos dolgozza meg. S az így végzett munkának a szociális vonatkozása sem nagyon mutatkozik. De, ha csak két ember is úgy fog össze, hogy az egyik adja a megmunkálandó tulajdont s a másik a munkát, azonnal megváltozik a helyzet. És egész társadalmi, gazdasági életünk a tőke és munka két nagy csoportjának összedolgozásán épülvén fel, a munka szociális jellegét nem lehet mellőzni.

A munkateljesítmény értékének meghatározásánál, ha a szociális oldalt figyelmen kivül hagyjuk, egészséges eredményre nem juthatunk. A munkának csereértéke csak ebben a vonatkozásban van s ennek az értéknek a nagyságát megmérni, illetve meghatározni csak az után a társadalmi összefüggés után lehet, melyben a munka történik.

„Ha nincs élő társadalmi szervezet, ha a társadalmi jogrend védelmet nem nyújt, ha az egymásrautalt különböző foglalkozási ágak kölcsönösen nem segítik és egészítik ki egymást, ha értelmiség, tőke és munka nem dolgoznak össze, akkor az emberi munka nem lehet gyümölcsöző, tehát helyesen sem meg nem mérhető, sem méltányosan nem díjazható, amennyiben személyes jellege mellett szociális természetét is figyelembe nem vesszük.“

A marxista munkaérték-elmélettel szemben a körlevél kiemeli „az értelmiség, tőke és munka“ együttdolgozását, ami nélkül az emberi erő produktiv eredményt nem mutathat fel. A szűkebb értelemben vett gazdasági érték, az u. n. csereérték és a tágabb értelemben vett u. n. használati érték feltételezi ezeknek a tényezőknek említett kapcsolatát.

A feladatot, hogy e munkateljesítmény igazságos értékét megkapjuk ugy, ahogy azt a kölcsönös igazságosság megköveteli,

csak az egyes munkateljesítménynek a társadalmi-gazdaság menetébe való beleilleszkedését tekintetbevéve lehet megoldani. A megoldás csak annyiban sikerül, amennyiben éppen úgy számításba vesszük a munka szociális oldalát is, mint egyéni és személyi vonatkozását.

A munkateljesítmény értékének, azaz az igazságos bérnek a kiszámitásánál a körlevél kifejezetten a kölcsönös igazságosság (justitia commutativa) vezérelvét említi. Később errevonatkozólag a következőket mondja: *„a tőke és munka kölcsönös érintkezéseit szabályozzuk az igazságosság legszigorúbb mértékével és a keresztény szeretet segítségével“.* Ez pedig annyit jelent, hogy a a munkaadó és munkás közötti viszony keresztény elvek szerint egyedül a kölcsönös igazságosság és a szeretet alapján rendezhető.

Némelyekben csodálkozást váltott ki, hogy a körlevél az emberi munka értékét meghatározó tényezők között a munka teljesitményt nem említi. De fölösleges csodálkozás, mert mindenki előtt világos, hogy a nagyobb teljesitményeknek természetszerüleg nagyobb ellenérték felel meg, hogy két nap munkáját két napi bér, a képzett szakmunkás munkáját nagyobb és megfelelőbb dijazás illeti mint a tanonc vagy a kezdőét. Ebben véleménykülönbség nem áll fenn.

A körlevél az idevágó s legtöbbször csak elméleti értékű probálkozásokat nem is érinti. *A bér nagyságát világosan és kizárólagosan a kölcsönös igazságosság mértékével méri. A feladat az, hogy a munkateljesitmény értéke úgy állapittassék meg, hogy az a kölcsönös igazságosság alapján teljes ellenértékét meg is kapja. S azt mondja: ennek az értéknek ilyen megállapithatásához szükséges* 1. *hogy a munka egyéni jellege mellett a szociális oldalt is tekintsük,* 2. *hogy különböző szempontokat figyelembe vegyünk.*

Három szempont.

A sok tényező közül, melyek az igazságos bér meghatározásánál, mint irányitó elemek, figyelembe jöhetnek, kiemel a munka lényeges kettős (egyéni és szociális) természetéből folyó három szempontot: 1. *a munkás és családjának életszükségletét,* 2. *a vállalat jövedelmezőségét,* 3. *a közjó érdekét.*

1. A munkás és családjának életszükséglete.

„Először is a munkás és családja életfenntartásához elégséges munkabér illeti meg a munkást.“

A társadalomnak arról a rétegéről van szó, mely nem természetadta szükségszerűség, hanem az itt és most fennálló társadalom-gazdasági feltételek miatt teljesen a munkabérre van utalva.

Amig a magántulajdon és munka nem jelentkezik különváltan, míg a tulajdonos a tulajdonán dolgozik, a munka illetve a tulajdon közös hozamának elosztása nem probléma. De a társadalomra erősen kiható és nagyjelentőségű probléma a mai u. n. kapitálista. gazdasági rendben. *Ugyanis, azok az emberek, akik csak munkabérre vannak utalva, egyszerüen az éhhalálnak esnének áldozatul, ha munkájuk legalább annyi jövedelmet nem hajt, hogy az az életszükségleteket fedezze. A munkás bevételének tehát legalább az életfeltételek biztosítására szükségszerüen elégségesnek kell lennie.*

Viszonyaink között ez társadalom-gazdasági szükségesség. A kérdést kihegyezve még azt is lehet mondani, hogy ez nem a munka kettős természetéből, egyéni és társadalmi jellegéből levont következtetés, hanem a mai társadalom-gazdaságnak nem volna értelme és kulturfeladatát nem töltené be, ha a népesség jelentékeny rétegének, a munkásságnak a munkája legalább ekkora ellenszolgáltatatást nem kapna. A gazdasági élet hivatásának csak ebben az esetben felel meg az emberi értelem s az isteni törvények szerint is. Ez következik a munka szociális jellegéből, de következik egyéni jellegéből is. Az egyes ember számára a munka az a lehetőség, aminek segítségével életét fenntarthatja.

A körlevél eddig nem tett külömbséget, hogy vajjon a munkásnak van-e családja vagy nincs. A kifejezetten családi bér tárgyalására most tér át. Semmiféle természeti törvény nem kivánja, hogy a család minden tagja csak az apa keresetére támaszkodjék:

> **„Bizonyára a család egyéb tagjainak is kötelességük erejükhöz mérten a közös háztartás szükségleteihez hozzájárulni, amint azt földmüves és kisebb iparos és kereskedő családokban látjuk.“**

Nem követeli természet törvény azt, hogy a munkáscsalád életét kizárólag csak az apa vagy családfő bérjövedelme biztosítsa. Ugyanígy nem azt sem, hogy a család többi tagjai csak a családfő keresetére hagyatkozzanak és maguk a közös terhekhez ne járuljanak hozzá semmivel. *Azonban a nagyvárosi ipari proletáriátus mai helyzetében a valóságban nincs megtürhető lehetőség arra, hogy a családtagok is szerezzenek.* Különben az asszonyoknak és a gyermekeknek is reggeltől estig gyári vagy más munkába kellene beállaniok. Az asszonyt ez kivonja természetes munkaköréből, a házi és családi teendők közül s viszont a gyermekeket is vagy már fejletlen korukban bekényszeríti a gyár megerőltető, gyilkos munkájába, vagy az otthon nevelése helyett éppen a nevelésre elhatározóan fontos években kidobja az utca romlott környezetébe. Ezt pedig civilizált ország nem engedheti meg:

> **„Szégyenletes és mindenáron kiirtandó visszaélés az, hogy családanyák a család-**

> **apa elégtelen munkabére miatt a házi teendők és különösen a gyermeknevelés elhanyagolásával bérmunkába menni kényszerülnek. Tehát mindenképen azon kell lenni, hogy a családapák munkabére az egész háztartás költségeit fedezhesse."**

Az asszonyt hivatása természetszerüleg az otthonhoz köti. A gyermekek egészséges fejlődését és családias nevelését biztositani a társadalomnak az isteni törvények szerint kötelessége, de jólfelfogott érdeke is. S *amig a társadalmi és gazdasági viszonyok mai állása szerint a magántulajdon hiánya miatt a munkáscsalád csak a családfő keresetére támaszkodhatik, addig a gazdasági élet rendeltetéséből fakadó természetes követelmény, hogy a munkás munkáját úgy fizessék, hogy belőle egy családot minden körülmények között eltarthasson.* S a körlevél levonja az utolsó következtetést is:

> **„ha ez a mai viszonyok között még minden esetben nem lehetséges, akkor a társadalmi igazságosság követeli az állapotoknak olyan újraszabályozását, hogy minden felnőtt munkás az említett mértékben kaphasson bért."**

A gazdaság az emberért van, az embert kell szolgálnia és nem megforditva. Az individualisztikus kapitalista gazdasági berendezkedés éppen ebben tévedett végzetesen. S ha mai rendszerében a fenti követelmények nem valósithatók meg, akkor az egész rendszert meg kell változtatni. *A társadalmi igazságosság alapján tehát ki kell mondani, hogy csak olyan gazdasági rendszer elviselhető, amelyben egy felnőtt férfinak — aki lehet családos, vagy rendes körülmények között az lesz — a munkateljesitményét igazságos értékelés szerint egy család tisztességes megélhetéséhez elégséges bérrel fizetik.*

Azonban itt bizonyos nehézségek adódnak. Egyrészt a társadalmi igazságosság követeli, hogy minden felnőtt munkás az emlitett mértékben kaphasson bért. Másrészt, számolni kell azzal is, hogy adott esetekben gazdaságilag lehetetlen lehet a bér ilymódon való fizetése. A körlevél beállitása szerint ez a nehézség csak látszólagos. Különbséget tesz a társadalmi igazságosság és a kölcsönös igazságosság követelménye között. Ezeknek a követelményeknek ugyanis különböző a tartalmuk s különböző a vonatkozásuk is.

A társadalmi igazságosság követelményei és azoknak érvényesítése a gazdasági és társadalmi élet felelős irányítóinak a kötelessége. Elsősorban azoké, akiknek a társadalom javáról való gondoskodás vállalt vagy hivatásbeli feladat, tehát a mindenkori vezetőségé. Ennek kötelessége megtalálni azokat az intézkedéseket, melyek alkalmasak olyan helyzetnek a megteremtésére, hogy

a gazdasági élet, mint kulturfunkció a társadalom fenntartását szolgálja. De a társadalmi igazságosság egyben a közösség többi tagját is kötelezi ilyen irányú közremüködésre. Megtíltja, hogy a felsőbbségnek vonatkozó intézkedéseit elgáncsolják, vagy azok sikerét bármi módon meghiúsítsák. Juthat a nemzetgazdaság olyan helyzetbe, hogy a vállalatok a családi bért valóban nem tudják megfizetni. Előállhat ez nagyon különböző okokból: pl. — hogy csak egyet említsünk — ha női munkaerőben nagy a kínálat. Ha a nők az ipari vagy házonkivüli pénzszerző munkaterületeket elözönlik, bizonyos körülmények között ennek következménye rendesen az, hogy az asszony és férfi együtt sem hoznak többet a házhoz, mint amennyit hozott a férfi egyedül. A felsőbbségnek tehát kötelessége okos rendelkezésekkel céltudatosan odahatni, hogy a női munkaerőket fokozatosan a munkapiacról kivonja. Természetesen ezt egy rendelettel elintézni nem lehet. Ehez az egész gazdasági életet meglehetősen mélyen érintő és érezhetően csak bizonyos idő múlva ható intézkedések szükségesek. Addig pedig a felnőtt férfi-munkások munkateljesítménye társadalomgazdaságilag elértéktelenedést szenved. Az elértéktelenedésnek magátólértetődő következménye meg az, hogy rosszabbul is fizetik. S ezen erkölcsi érvekkel nem, hanem csak a gazdasági élet átépítésével lehet eredményesen segiteni. Az erkölcsi érvek hivatása, hogy ezt az átalakítást teljes súlyukkal követeljék és a társadalom tagjaival is megértessék, hogy ehez éppen a közösség érdekében járuljanak hozzá és jóakaratulag segítsék elő. A társadalom javáról van szó s az alkalmazandó erkölcsi érvek erejét társadalmi igazságosság adja.

Nem így ***a kölcsönös igazságosság.*** Ez kizárólagosan az u. n. szerződő felek, esetünkben a munkás és munkaadó viszonyának rendezésében játszik szerepet. A *munkaadótól azt követeli, hogy a munkateljesítmény valóságos jelenlegi értékét megfizesse.* Nem játszik szerepet az, hogy a munkateljesítménynek milyen értéke kellene, hogy legyen, hanem egyedül mértékadó az, hogy az adott esetben és ténylegesen milyen értéke van. Ez pedig, amint már XIII. Leó kifejtette, nem attól függ, hogy a munkaadó mennyire tudja a béreket hatalmi helyzetének kihasználásával lenyomni, vagy hogy másik oldalról a szervezett munkásság mennyire tudja azt felverni. A munkaerőben jelentkező feleslegnek kétségtelenül van hatása a munkateljesítmény értékének megállapítására, de még sem függ a kereslet és kínálat u. n. törvényeitől. *A csere- és kölcsönös igazságosság a szerződő feleket arra kötelezi, hogy az egyik ne kérjen többet, mint amennyit a munka valóban ér, és a másik ne fizessen ennél kevesebbet.* Ha a gazdasági élet menete rendben van s a felek szervesen illeszkednek abba bele, akkor a munkateljesítmény értéke meg fog felelni a család szükségleteinek s következőleg a kiegyenlítő igazságosság erejénél fogva a családi bérnek. Viszont, ha a gazdasági élet menetét valamilyen okok valamelyik helyen zavarják, vagy a munkateljesítmény szerves

beilleszkedése lehetetlen, akkor a munka értékelése is a családi szükségletek alatt fog maradni. S a gazdasági életnek ilyen zavart helyzetében, ilyen egészségtelen beállítottságában a munkaadó a vállalat rentábilitásának veszélyeztetése nélkül nem tudja fizetni a családi bért, sőt azt ebben az esetben sem a társadalmi, sem a kölcsönös igazságosság alapján nem lehet tőle követelni.

A körlevél pedig a családi bért követeli. Olyan társadalmi feltételek között, ahol a népesség a munkakeresetére van utalva, ez a követelés a társadalmi igazságosság feltétlen követelése. S a társadalom mindaddig ellentmond éppen a társadalmi igazságosságnak, míg a gazdaság menetét úgy nem rendezi, hogy a családi bér fizethető legyen, és pedig nemcsak a családos munkásoknak, akik kizárólag erre vannak utalva, hanem minden felnőtt és férfierejének teljében lévő munkásnak. És a kölcsönös igazságosság követelménye akkor lép érvénybe, amikor a társadalmi igazságosság alapján támasztott követelmény, tehát a társadalomnak ilyen átszervezése már bekövetkezett.

A családi bérrel kapcsolatban mondottakra vonatkozik kiegészítésül ennek a fejezetnek utolsó szakasza:

> **„Különös elismerésünket nyilvánítjuk mindazoknak, akik azt a bölcs és üdvös rendszert meghonosították vagy megkísérelték, hogy a munkabér a családi terhekhez alkalmazkodik s a család szaporodása arányában növekedik, sőt rendkivüli szükségletek idejére rendkivüli segélyeket is biztosit.“**

Történtek ugyanis dicséretes kisérletek, hogy a család tisztességes eltartásának problémáját bér- vagy családi pótlékokkal oldják meg. Nevezetesen az államok a fizetés és a nyugdíj meghatározásánál is a szolgálati rang és időn kivül figyelembe vették mindig a családi állapotot is. A munkabérre vonatkozólag azonban ez keresztülvihetetlen, sőt a munkateljesítmény teljes ellenértékét követelő elvvel összeegyezhetetlen is.

Maga a munkásság is a családipótlék rendszerrel szemben meglehetősen eltérő magatartást mutatott. A német munkásság pl. észrevehetően tartózkodott, elsősorban azért, mert alapos volt az aggodalma, hogy ebben az esetben a családos, többgyermekes munkás nehezebben kap alkalmazást. Azonkivül német körökben erősen tartotta magát az a felfogás is, hogy a munkás családi terhe nem a munkaadónak, hanem a társadalomnak, illetve az azt képviselő államnak a tehertétele. Franciaországban és Belgiumban viszont a családi pótlék rendszere törvényhozásilag rendezést nyert. És a kezdeményezés nem is bizonyult rossznak. A vállalatok, hogy a több családos munkással való esetleges külön megterhelést elkerüljék, közös pénztárt létesítettek, amelyik a tagvállalatok alkalmazottainak egyenlően fizeti a megfelelő pótlékot. Igy a vállalkozónak többé nem érdeke, hogy családapák helyett nőtleneket alkalmazzon, sőt inkább azt teszi, hogy a bizalmi helyeket fiatalok helyett a megállapodottabb és megbizhatóbb családosokkal tölti be.

Az itt-ott mutatkozó törekvéseket a körlevél említésreméltóknak tartja, de csak kisérleteknek tekinti s nem végleges megol-

dásnak. Bölcs és üdvös rendszernek nevezi, mert néhol dicséretes eredményre vezettek. *Mindamellett szavaiból és fogalmazásából világosan kitünik: 1. hogy az igy segélyképpen nyújtott pótlékokat valóságos pótlékoknak tekinti, tehát olyanoknak, amelyek mellett a teljes bér, a munkateljesitmény teljes ellenértéke már meg van; 2. hogy ezek a segélyek részben a nagyszámú családok terheinek könnyitésére, részben pedig rendkivüli segélyekre (betegség, halál-eset stb.) vannak szánva.*

Mert a családi pótlékok és a hasonló intézkedések áldásos hatásuk mellett is csak átmeneti értéküek. A munkabért, melyhez családi pótlék járul, mindenütt a nőtlen munkás alapbéréhez mérik, ami pedig családi terhek elviselésére rendesen nem elég. A vállalkozók általában úgy gondolkoznak, hogy nem adhatják meg minden felnőtt munkásnak a család eltartásához elégséges bért, ezért kisebbre veszik a nőtlenek bérét s a családosokat tulajdonképpen az itt megtakarított különbözettel fizetik. Igy a nőtlen kevesebbet kap, mint amennyit munkája után megérdemelne s a többiek ezen az úton részesülnek olyan segélyben, hogy mint családapák kötelességüknek eleget tehessenek. Kétségtelenül ez jobb az úgynevezett középarányos bérnél, amelyik ugyan a nőtleneknek a családalapításra nagyobb reményt jelent, de a családosok ezzel a bérrel családjuknak tisztességes eltartást nem biztosíthatnak. S viszont ez is jobb, mintha a bér megállapítása olyan alapon történik, hogy az család nélkül csak a munkás eltartására legyen elég. *A körlevél azonban egyikkel sem éri be.* A *családi bért úgy követeli, hogy minden felnőtt munkás legyen nőtlen vagy családos, olyan bért kapjon a munkájáért, hogy azzal egy családot eltarthasson.* A helyesen mért családi bér mellett családi pótlékra nincs szükség. Legfeljebb segélyek jönnek számításba, melyekre igen különböző okokból minden család rászorulhat. *De itt is a keresztény felebaráti segités módjain túl a legközelebbi út az, hogy a munkásnak meglegyen az igazságos bére, munkájával szerzett olyan jövedelme, hogy abból valamit ilyen esetekre is félretehessen és saját magán segithessen.* Mert az világos, hogy társadalmi biztosítás és családi pótlékok stb. nem végleges megoldás, hanem csak átmeneti megsegítés. Ezt pedig nem lehet sem ideálnak, sem öncélnak tekinteni. A gyökeres megoldást kisegítő természetű toldozgatással végérvényesen nem lehet elintézni.

2. A vállalat jövedelmezősége.

A bérszerződést, mivel kettő a szerződő fél is, mindkét oldalról kell tekinteni. A mai viszonyok között a bérmunkás számára az egyetlen életlehetőség a bérmunka s ezért kell a bérnek megfelelő magasságot elérnie. A másik oldalról pedig a bérmunkaviszony az az út, mely biztosítja egy vállalat működését, azaz a tőkének és a munkának olyan kapcsolatát, melyben úgy a tőke, mint a munka eredményt produkálnak és a gazdaság teljesítheti

az emberi szükségletek kielégítésében álló célját. A tőke és a munka együttműködése lehet mindkét fél részére eredményes vagy káros. *Túlmagas bérek, melyeket a vállalat nem bir el, a munkát is lehetetlenné teszik.* Ha a vállalat nem tud prosperálni, megáll a munka is. Ez az összefüggés, a két félnek ez az egzisztenciális függése egymástól, kézenfekvő valóság.

„Másodsorban a vállalat illetve, a vállalkozó cselekvőképessége jön tekintetbe a munkabér megállapításánál. Igazságtalan volna tulzott munkabérek követelése, ami a vállalat tönkremenését okozná a munkásokra is visszaható rossz következményekkel“

Igen külömböző okai lehetnek annak, hogy a vállalat egy meghatározott nagyságú bért — eltekintve a túlzott és méltánytalan követelésektől — nem bir el. A körlevél nehány fontosabb körülményt külön fel is említ:

„Másként áll a dolog, ha hanyagság, hozzánemértés, technikai és gazdasági bűnös elmaradottság a vállalat gyöngeségének oka.“

Az igazságos bér megfizetésére való képtelenség lehet a vállalkozó saját bűne is. Aki idegen munkaerőt állít szolgálatába, annak kötelessége, hogy a munkateljesítmény teljes ellenértékét megadja s csak azután lehet szó a tőkéből vagy vállalkozásból sajátmagának szerezhető jövedelemről. A tulajdonosnak kötelessége vállalkozásának jó és rossz következményeit egyaránt viselni. Ha hozzánemértés, hanyagság vagy ebből folyó technikai és gazdasági hátramaradás a vállalatnak károkat okoz s esetleg létét is veszélyezteti, a vállalkozó felelős a következményekért, de

„ebből nem lehet jogcímet meríteni a bérek leszállításához.“

Közrejátszhatnak azonban a vállalkozón kivül fekvő okok is. A körlevél ezekből is említ:

„Ha pedig a vállalat azért nem tud megfelelő béreket fizetni, mert igazságtalan terhek nyomják vagy áruit áron alól kénytelen elvesztegetni, úgy azokat terheli a bűn, akik a vállalatot szorongatják, mert a munkásokat megfosztják igazságos bérüktől s rákényszerítik az éhbér elfogadására.“

Tehát igazságtalan terhek, amelyek adó alakjában, vagy a szállí-

tási vállalatok túlmagas díjtételeiben stb. jelentkezhetnek, kikényszeríthetik a munkások bérének leszállítását. Viszont az is, ha a vállalkozó „termelt áruit áron alól kénytelen elvesztegetni“. Elég itt csak a monopol-eseteket felhozni, ha a monopolizált átvevő kiváltságos helyzetét kiméletlenül felhasználja az árak leszorítására. A vállalkozó ilyen esetekben gyakran kénytelen saját vesztére engedményeket tenni, nehogy az üzemet be kelljen zárnia. Természetesen a következmény ebből az is, hogy nem tudja a munkateljesítmény ellenértékét, nevezetesen a családi bért megfizetni. A vállalkozó ilyen esetben nem felelős. Esetében az igazságos bér megfizetése az üzem leállításához vezetne. Az alkalmazottaknak és munkásoknak jogukban van a két rossz közül a kedvezőbbet választani. Ha elhelyezkedésre lehetőség van, ragaszkodnak a teljes bérhez, ha pedig nincs, beérik annyival, amennyit a szorongatott vállalat a leállás veszélye nélkül még elbir. Magától értetődik, hogy a vállalkozónak is a nyereségről és osztalékról le kell mondania. Az igazságos bér elvonásának égbekiáltó bűne és átka pedig azokat éri, akik a vállalat szorongatott helyzetét tudatosan előidézték.

Mivel ezek a mostani gazdasági életben meglehetősen gyakran mutatkozó jelenségek, a körlevél még megmarad ennél a tárgynál és komoly figyelmeztetéseket ad:

„A vállalat vezetősége és a munkások közös erővel és kölcsönös támogatással igyekezzenek a nehézségek és akadályok fölött urrá lenni.“

Olyan súlyos helyzetek adódhatnak, hogy az eredményes megoldás érdekében vezetőknek és alkalmazott személyzetnek teljes erővel össze kell fogniok. Csak a közös sors és a kölcsönös felelősség átható tudata képesíti arra, hogy a nehézségeket és akadályokat el tudják hárítani és a helyzetet javukra fordítsák. A körlevél itt hangsúlyozza az állam természetes kötelességét is. Tőle függ elsősorban, hogy a munkaadó és munkás erőfeszítésének meglegyen a megfelelő eredménye. Az állam vezetőségének feladata, hogy keresztény elvekre épített, okos gazdaságpolitikát folytasson, mely nem csoportoknak vagy érdekeltségeknek, hanem a társadalom összességének a javát szolgálja. Viszont minden állampolgárnak keresztény kötelessége, hogy szavazati jogának megfontolt gyakorlásával egy ilyen politikának a kialakulását és eredményességét elősegítse. És ha az állam őszinte támogatása és a felek becsületes, közös erőfeszítése ellenére sem kerülhető el az összeomlás:

„éppen ilyen sulyos elhatározások előtt kell a vezetőség és a munkásság egymásrautaltságának és keresztény összetartásának a tűzpróbát kiállania.“

3. A közjó érdeke.

Az igazságos bért meghatározó harmadik tényezőnél, a közjó érdekénél a munka szociális jellege jön elsősorban figyelembe. A bér magassága a közjót illetőleg két szempontból is jelentős. Az egyik szempontot a proletárok megváltásának szakaszában tárgyaltuk, kidomborítva, hogy a proletárság megváltása magántulajdonhoz juttatással érhető el és a magántulajdon megszerzése a munkásra nézve akkor válik lehetségessé, ha az igazi bért megkapja.

Az általános jólét szempontjából a bér nagysága másodszor azért jelentős, mert vele szorosan összefügg az emberek gazdasági elhelyezkedésének, illetőleg a munkanélküliségnek a jelensége. S a tömeges munkanélküliséget felmutató mai időkben ellenállhatatlanul nyomúl az aktuálítások előterébe a bérnek ez a gazdaságpolitikai nagy jelentősége.

Az elmúlt évek alatt az országok szociálpolitikája a gyakorlatban is kisérletet tett a legkülönbfélébb bérelméletek kipróbálásával. Voltak kisérletek, melyek a bér korlátlan fokozásától várták a gazdasági élet fellendülését, viszont voltak olyanok, amelyek a minimumra csökkentett bértől remélték a gazdasági életben jelentkező válság enyhülését. A szociálpolitika kipróbálta a sztatikus és dinamikus bérelméleteket egyaránt, de saját tapasztalatból megtanulta azt is, hogy éppen az egyoldali beállítás miatt a gyakorlatban egyik sem vált be.

Drágán megfizetett tapasztalatok vezettek el annak a belátásához, amit a körlevél egyszerűen így fejez ki:

„a megfelelő bér növeli a munkaalkalmat, míg a túlhajtott bér csökkenti azt.“

Mindkét irányú túlzásnak a közösség s maguk a felek, munkás és munkaadó adják meg az árát. *A bérnek a gazdasági életben két ellentétes irányú hatása van: a munkás kezében, mint jövedelem vásárlóerejével lendítőleg hat a gazdasági életre, a vállalatnál pedig tehertételként, bizonyos korlátozó hatással jelentkezik.*

A kérdés helyes megoldása tehát attól függ, hogy megtaláljuk-e a kiegyensúlyozó középarányt a bérnek e kettős szerepe között. A válság megoldására irányuló próbálkozások között a legégetőbb ennek az egyensúlyt jelentő helyes középvonalnak a kikeresése. Az ellentétek és igazságtalanságok eltüntetésének ez az egyedüli útja. Sem az élet realításainak figyelmen kivül hagyásával papiron kidolgozott elméletek, bármilyen szépek is azok, sem a kölcsönös igazságosságot megtagadó merev álláspontok nem vezethetnek eredményre.

A körlevél miután a munkanélküliség szomorú jelenségét felemlítette nem megy közömbösen tovább, nem tudja egyszerű gazdasági jelenségnek tekinteni. *A munkanélküliség embertöme-*

geknek fájdalmas fekete sorsát jelenti s a Pápa az igazságos bér kérdésének elméleti fejtegetéseinél sem maradhat meg a tudományos értekezés közömbös hangjánál:

> **„A munkanélküliség szörnyű csapás, különösen, ha hosszabb ideig tart és tömegjelenség lesz, amint pápaságunk alatt fájdalmasan tapasztaljuk.“**

De ugyanekkor az illetékes körök felelősségérzetét is fel akarja verni. Szinte ugyanazokkal a szavakkal utal a közrendet is fenyegető veszélyre, mint a proletárok megváltásáról tárgyaló szakaszban:

> **„A munkásokat a nyomorba és erkölcsi veszedelmekbe döntötte, egész országok jólétét tönkretette s veszélyezteti az egész világ rendjét, nyugalmát és békéjét.“**

A tömegproletáriátus társadalmi jelenség és a társadalom rendjére nézve veszély, a tömegmunkanélküliség elsősorban a gazdasági élet rendellenes tünete s forradalmakat és egy világ felgyújtására képes feszültségeket hordoz magában:

> **„Tehát a szociális igazságosság követelménye, hogy a személyes haszonért a közjónak az érdekét el ne hanyagoljuk s a munkások bérét se túl magasra ne csigázzuk, se túlságosan le ne szorítsuk.“**

Ez a figyelmeztetés, a közjó érdekére való hangsúlyos hivatkozással, a bérszerződés mind a két résztvevőjének szól. Nem lehet mindent ráhagyni és mindent csak az állami bérpolitikától várni. A közvetlen szereplő tényezőknek is vannak kötelességeik:

> **„Alapos megfontolással lehetőleg úgy kell szabályozni a munkabéreket, hogy minél többen munkát találjanak és az életfenntartáshoz megfelelő jövedelmet kapjanak.“**

A köz javának az érdeke sürgető kötelességként követeli úgy a munkástól, mint a munkaadótól, hogy a munkanélküliség további terjedésének megakadályozásában segítsenek s erre a a célra ők is készek legyenek összefogni és mindkét fél a kikerülhetetlen áldozatot tudja meghozni.

A körlevél a bérelmélet és bérpolitika látszólag távolabb eső szempontjait is érinti a továbbiakban. Eddig csak a bér nagyságáról szólott, de a különböző bérek egymáshoz való viszonya ugyanolyan nagy jelentőségű:

> **„Fontos továbbá a helyes arány a munkabérek és a velük szorosan összefüggő árak**

közt, amelyekért a különböző termékeket venni lehet, így a mezőgazdasági, ipari és egyéb termékeket.“

A gazdasági élet egészséges menete megkivánja, hogy a munkabérek és a termelt árúk árai között helyes arány legyen. Ezért *a bérkérdést önmagában tekinteni és megoldani nem lehet. Tekintetbe kell venni a gazdasági élet minden irányát és tagozódását, hogy megállapíthassuk a különböző munkateljesitmények megfelelő bérét és azokat az árakhoz is helyesen alkalmazhassuk.*

A bérek és árak kölcsönös összeegyeztetése a gazdasági élet fokozásának szempontjából is fontos. A körlevél a családi bér tárgyalásánál a gazdasági élet átépítését követelte, ha a családi bér másképp nem volna fizethető. *Itt éppen a gazdasági élet zavartalan menete érdekében az árak és bérek helyes összehangolását sürgeti, ami természetesen az igy kiegyensúlyozott és egészségesen megindult gazdasági orgánizmus további tökéletesebb tagozódását és átépitését nemcsak nem zárja ki, hanem fel is tételezi.* Az igazságos bér tárgyalásánál így közvetlenül a gazdaság-politikai fejtegetések révén juthatunk el ahhoz a nagyszerű képhez, mely egy, a foglalkozások természetes rendje szerint tagolt és a közösség javát szolgáló társadalomgazdasági szerkezetet (ismertetését következő füzetünkben adjuk) jóltagoltságának minden szépségében és erejében mutat be:

„A megfelelő arány megőrzése a különböző gazdasági ágakat egy közös nagy gazdasági szervezetté olvasztja, amelyben az egyes szervek egymást kölcsönösen kiegészítik. S így létesül az igazi szociális nemzetgazdasági rendszer, amelyben a nemzet minden tagjának rendelkezésére állanak mindazok a javak, amelyeket a természeti kincsek a termelő eszközök és a gazdasági élet megszervezése nyujtani tudnak.“

A körlevélnek ezzel kapcsolatban szava van azokhoz is, akik a gazdasági jólét emelkedésében, néha rosszul értelmezett aszkézisből, a társadalomra nézve bizonyos hátrányok bekövetkezésétől tartanak. Mondják, hogy míg az emberek keveset keresnek, kevesebbel is beérik. De mihelyt több a pénz, nagyobbak lesznek az igények, ami nem válik sem az erkölcsi, sem a vallási életnek javára. Kétségtelenül ezeknek az aggodalmaknak van tapasztalati alapja. De az általánosító szándék jogtalan és hamis. *Az Isten az emberiségnek már a Paradicsomban adta a kulturparancsot: „töltsétek be a földet és hajtsátok azt birodalmatok alá, és uralkodjatok...“ (Gen. I. 28).* Az embernek Istentől kapott feladata, hogy eszével, az igazság és ismeretek nyugtalan keresésével a természeti kincseket s a természeti erőket befogja

saját hasznára, az anyagot s a nyers erőt szellemével szolgálatába állítsa. *A kulturpesszimizmus az igazi keresztény felfogással nem egyeztethető össze.* Még ha akadnak is egyháziak, akik ennek a pesszimista sötéten-látásnak hangot adnak, az Egyház mindig állítja a kúltura és haladás jogosúltságát. Mindig és mindenütt ennek szolgálatába állott. *Az Egyház az égre mutat, de mindkét lábával a földön áll és tudja azt, hogy minden kulturához és minden haladáshoz anyagi alap szükséges. A kultura büszke épületének a gazdaság az alapépitménye. Ezért szorgalmazza a gazdasági haladást, de azt a helyes értelemben vett gazdasági életet, mely nem néhány kiváltságost táplál, hanem az össznépesség számára jelent egy emelkedett emberséges jólétet.* Ma divat a kulturpesszimizmus s a körlevél ezért teszi ezt a kitérést. *A munkástömegek anyagi helyzetének emelését és az ilyen irányú törekvéseket az Egyház örömmel üdvözli. Akarja, hogy*

> **„a javak nem csupán az életfenntartást és tisztességes szükségleteket fedezzék, hanem az embert magasabb, nemesebb kulturéletre is fölemeljék, amelynek okos kiélése nincs az erkölcsiségnek ártalmára, sőt annak hasznára válik.“**

* *
*

A bér nagyságának helyes kiszámításánál tekintetbe jövő három nézőpont megtárgyalása után az a kérdés, hogy ezek a különböző szempontok hogyan kapcsolhatók össze. Már az első pillanatra látszik, hogy a három nézőpont külön-külön három bérösszeget fog adni. Az *első* egy család eltartásához elégséges bért követel, *második* a vállalatra elviselhető bért enged meg. Mi legyen, ha a másodiknak a maximuma nem éri el az elsőnek a minimumát? És mikor lehetünk biztosak abban, hogy a munkapolitikai és általános nemzetgazdasági szempontok szerint kiszámított bér a család szükségleteinek és a vállalat jövedelmezőségének megfelel? Az individuálisztikus gondolkozás számára csak szerencsés véletlen lehet, ha ez a három különböző szempont egyszer valóban azonos eredményre vezet. A keresztény gazdasági és társadalmi tanítás szerint azonban, mely a keresztény szolidárizmus szellemében a gazdasági életet is az egymással szervesen összefüggő társadalmi tényezők egységes folyamatába állítja bele, a három szempontnál megkapott azonos bérösszeg nem véletlen, hanem előrevárt eredmény. Az emberi orgánizmushoz való hasonlat itt teljesen talál.

Az emberi orgánizmus is úgy van teremtve, hogy az egészségi követelmények legkülönbözőbb szempontjai ugyanazon teljes egészség megtartását célozzák. Ha az ember mozgást végez a szabad levegőn, az nemcsak a tüdejének, hanem az egész szervezetnek használ. Viszont, ha az egészségben kár esik: pl. lábtörésnél, a gyógyulás érdekében az egész testnek pihennie kell.

Ugyanígy van a társadalomgazdaság nagy orgánizmusával is. Lehet, hogy a munkáscsalád szükségletei olyan bért követelnek, melyet a vállalat nem bír el. Akkor a gazdaság társadalmi szervezetében valami beteg, vagy elakadt, amit gyógyítani kell. Ezt követeli a társadalmi igazságosság. És ha a társadalmi igazságosság érvényesül, akkor megvalósúl a társadalmi általános jólét, akkor egészséges a gazdasági orgánizmus és életerői minden taghoz, az utolsó kis sejthez, családhoz is eljutnak, növekedését és fejlődését biztosítják. A bér- és árigazságosság a gazdasági életben teljes értelmezés szerint csak ekkor valósul meg. Ha a különböző gazdasági tényezők viszonyából hiányzik a társadalmi igazságosság reálizálása, akkor közöttük legfeljebb csak átmenetileg helyes csereviszony lehetséges. Az egyes teljesítmények értéke nem lesz akkora, amekkorát a gazdaság helyes beállítása esetében el kellene érniök. Feszültségek és ellenségeskedés lépnek fel, ami nemcsak a gazdaság menetét befolyásolja, hanem az egyes teljesítmények nagyságát is egyenlőtlenül határozza meg. Meghiúsítja a teljesitmény és az annak megfelelő teljes ellenérték (érték-ellenérték = munka-igazságos bér) alaptételének alkalmazását, ami megint újabb rendellenességekhez vezet.

Ezek szemmeltartásával azelőtt, aki a társadalmi és gazdasági dolgokban is az orgánikus gondolatot megszokta, a különböző nézőpontok összekapcsolása nem esetleges, hanem magátólértetődő egyetlen és egységes eredmény. És még nem is úgy, hogy egyik mértéket aztán a többiek szerint igazítja, hanem úgy, hogy mind a három szempontot a társadalom-gazdaság egységes szervezetében egyszerre nézi. A gazdasági orgánizmusnak, a nemzetgazdaságnak ez az egysége, a körlevél alapján eddig kifejtett különböző kérdéseknek ez a záróköve, amint ismertetésünk sorozatában is utolsó fejezetként

***KÖVETKEZIK**:*

Az új társadalmi rend.

VÁZLATOK ÉS ADATOK.

Az igazságos bér van hivatva arra, hogy az ipari bérmunkást a jobbágysorsból, alárendelt bérmunkás helyzetéből a polgári rendbe emelje. Az osztályoknak a gazdasági és onnan a társadalmi életbe áthozott ellenségeskedését, a kiélezett osztályharcot a sorsközösség felismerésében megvalósítandó együttdolgozásnak kell felváltani. Munkás és munkaadó sorsa és jóléte a kölcsönös igazságosság nélkül tartósan nem biztosítható. „A munkás méltó az ő bérére.“ És pedig igazságos bérre, ami megfelel egy család szükségleteinek és kulturális igényeinek. A gazdasági életnek ez

a feladata. S ha mai formájában nem tud ennek eleget tenni, akkor a társadalmi berendezkedés gyökeres átépítése szükséges az ember és az igazság érdekében.

1. A kérdés emberségesebb megoldására és a több igazságosság érvényesítésére történtek kisérletek. A keresztény szociológiának mindig kedvenc ideája volt, hogy a munkás a vállalat nyereségéből bizonyos részesedést kapjon. Számos vállalkozó be is vezette. Belátták, hogy ez az erkölcsi értékű gondolat egyben gazdaságilag is gyümölcsöző.

a) Henry Ford üzemeiben mindazok a munkások, akik legalább egy fél év óta a társaság szolgálatában állottak, a béren felül a nyereségből is részesedtek. És pedig különböző kulcs szerint a következő három csoportban: 1. házasok, akik családjukkal együtt éltek és arról tisztességesen gondoskodtak, 2. 22 éven felüli nőtlenek, akiknek háztartásuk volt és 3. 22 éven aluli nem házas férfiak és nők, akik hozzátartozóikat támogatták.

A munkásság megkapta jogos bérét s ez akkor 15%-al volt magasabb a szokásos béreknél. Ezenkivül a nyereségből igénye volt bizonyos részhez. A számítás úgy történt, hogy mindenik munkás a bér és nyereségrészlettel együtt legalább napi 5 dollárt keressen. A nyereségrész az órabérhez igazodott. A legkisebb órabér után járt a legnagyobb nyereségrész, amit minden két hétben a bérrel együtt fizettek ki, pl. az a munkás, aki óránként 34 centet keresett, a nyereségből 28 ½ centet, tehát naponta 5 dollárt, aki pedig óránként 54 centet keresett, a nyereségből 21 centet, azaz naponta 6 dollárt kapott.

b) A Beukelaar Freeres R. T. gyárai Antwerpenben szociális osztályt létesitettek, hogy a munkás társadalmi életét minden irányban gondozza és kielégitse. A szociális szekció igazgatóságához tartozik: 1 pap, 1 orvos, 1 jogász, 1 gyárfelügyelő, 2 férfi és 2 női munkás. Ez a szekció gondoskodik arról, hogy a munkás a rendes családi pótlékon kivül pl. a gyermek első áldozásakor, házasságkötéskor, halálesetben stb. 300—500 franknyi segélyhez jusson. Akik bevonultak katonának azoknak a katonáskodás ideje alatt is fizeti a bér 5—22%-át. Betegség és baleset alkalmával kapja a munkás 10% levonásával a teljes bért, orvost és orvosságot pedig ingyen. Gondoskodnak az árvákról és a munkanélküliekről. Ezenkivül a munkásokat és alkalmazottakat takarék és hitelintézetek támogatják, év végén minden munkás és alkalmazott fizetésének megfelelő arányban részesül a tiszta nyereségből. A hetibérért dolgozó munkásnak joga van évente egy heti szabadsághoz a teljes heti bérrel, a havidijasnak pedig 12 naphoz szintén teljes fizetéssel.

c) Peter Zai holland gyáros 120 munkást alkalmazott a következő szervezettel: 1. a munkásság és alkalmazottak fizetésük arányában részesednek a nyereségből. 2. Az üzleti mérleget évenként junius 30-án zárják, a gépek fenntartására 5, az épületre pedig l%-ot vonnak le. 3. A maradékból a cég befektetett tőkéje után kap legfeljebb 4%-ot, s a többi mint tiszta nyereség igy oszlik meg: a) 50%-ot a munkások és alkalmazottak kapnak bérük arányában, b) 10% a rokkantsági és öregségi pénztárba megy, 20% a szervezet közhasznú céljaira, d) 20%-ot pedig előre nem látott veszteségekre tartalékolják. A gyár a kedvezőtlen viszonyok ellenére is nagyszerű üzleti eredményt ért el.

2. *A vállalkozás nem magánügy,* hanem a közönség érdekébe állított súlyos feladat. Sok embernek a gazdasági helyzete és erkölcsi sorsa is függ a vállalkozótól. Nemcsak a saját hasznáért, hanem a tőle függő egzisztenciák miatt is kötelessége, hogy hivatását lelkiismeretesen teljesítse. Egy vállalatnak, amely száz és ezer családot foglalkoztat, nagy és szent feladata van. Tekintettel kell lennie arra, hogy gyermekek születnek, azok iskolába járnak, hogy az ifjúmunkások munkájuk eredményével

akarnak családot és otthont alapítani, hogy a telep ezernyi háztartását a családapák keresete van hivatva táplálni — ha a vállalkozó mindezeket komolyan mérlegeli, akkor kötelességét a nemesen felfogott hivatás szellemében fogja teljesíteni. (Henry Ford: Életem és működésem.)

a) Az egyházi törvénykönyv 1524 kánonja ezeket irja: Mindenkinek, különösképpen pedig az egyháziaknak, vallásos egyesületeknek és egyházi javak kezelőinek kötelessége, hogy a felfogadott munkásnak megfelelő és igazságos bért adjanak, gondoskodjanak arról, hogy vallási kötelességeik teljesitésére elégséges idejük maradjon és hogy családjukról való gondoskodásban és takarékosságratörekvésükben őket semmi ne gátolja, hogy munkával tul ne terheljék, koruknak és nemüknek meg nem felelő munkát ne osszanak nekik ki.

b) Ruskin angol társadalombölcselő mondja: „Aki más nyomorát arra használja fel, hogy annak javait olcsóbban vegye meg, vagy hogy munkabérét leszállitsa, azt megrabolja. Az utonálló rablólovagoknál nem különb, csak aljasabb, gyávább és kegyetlenebb. Kegyetlenebb, mert azok inkább a gazdag emberektől raboltak, akiknek még maradt vagyonuk, mi a szegényeket fosztogatjuk. Még imádságos könyveink aranyozása is gyermekek és beteg emberek kizsarolt munkája.“

3. Még a legkötöttebb gazdasági rendszerben is következnek be válságos szakaszok. Ezek a gazdasági organizmusnak ugynevezett lélekzetvételei. A mostani válság azonban egészen más természetű, nem egyszerű pihenése a túlhajtott gazdasági életnek, hanem amint a nagy munkanélküliség és az államok eladósodása mutatja, egész gazdasági életűnk az individualisztikus-kapitálista beállításban egyszerűen csődött mondott. Hivatása helyett, hogy az emberiségnek anyagi jólétet biztosítson, éppen az ellenkezőjét, a mérhetetlen nyomorúságot és benne a világkatasztrófa közeli veszélyét hozta.

a) az úgynevezett civilizált országokban, ahová nem számitódik Dél- és Középamerika, Délafrika, Kina és India, már az 1931-es hivatalos kimutatás szerint tizenkilencmilló *munkanélküli* volt. Ma a statisztikák legalább harminc-nyolc milliót emlegetnek.

b) A Népszövetség 1931-es közleménye szerint az államok csak Amerikának a következő politikai adósságokat (nincs benne a jóvátétel) fizették: 1929-ben 45,7 millió dollár amortizációt és 160,3 millió kamatot. Ez a következő államok között igy oszlott meg:

	amortizáció millió dollár	kamat millió dollár
Anglia	27	133,6
Franciaország	23,3	10,2
Olaszország	5	—
Csehszlovákia	3	—
Belgium	2,9	2,6
Ausztria	0,3	—
Észtország	0,0	0,2
Finnország	0,1	0,3
Görögország	0,3	0,2
Magyarország	0,0	0,1
Lettország	0,0	0,1
Litvania	0,0	0,1
Lengyelország	0,0	3,00
Románia	0,5	0,00
Jugoszlávia	0,2	0,0

A kooperátizmus

Petrovay Tibor.

A kooperátizmus gazdasági rendje akkor fog megvalósulni, ha a szövetkezetek egyes válfajainak folytonos szaporodása és erősbödése által, illetve a szövetkezetekbe tömörült tagok számának állandó növekedésével, a nagy szövetkezeti központok egymásközötti kapcsolatainak széleskörű megvalósitása által szövetkezetek fogják uralni az egész gazdasági életet. E cél elérésénél a fogyasztási szövetkezetekre vár a legnagyobb szerep, amelyek arra vannak hivatva, hogy meghódítsák előbb a kereskedelmet, majd az ipart és a mezőgazdaságot betöltvén a termelés feladatát is. A kooperátizmus minden hivének véleménye megegyezik abban, hogy a jelenlegi gazdasági rendnek egy olyanná való átalakulása, amelyben a „szociális igazság“ megvalósul, csak úgy lehetséges, ha a termelést a fogyasztás érdekeinek vessük alá a fogyasztás megszervezése által. A Charles Gide és E. de Boyve által alapított „Nimes-i iskola“, amely a kooperatizmus legfőbb propagálója, 1921-ben kiadott manifesztumában a következőket állapítja meg: „A kooperatizmus rokon a szociálizmussal abban, hogy hasonlóan ehhez a jelenlegi gazdasági rend megváltoztatására törekszik, mert azt igazságtalannak, a kizsákmányolás és a tékozlás kútforrásának tartja. Külömbözik azonban attól abban, hogy hangsúlyozza, miszerint e kizsákmányolás szenvedő alanya inkább a fogyasztó, mint a munkás. A cél tehát, amelyet követ, nem annyira a fizetett munka, mint inkább a nyereség kiküszöbölése, értve ezalatt a termelési költségek bármily nemű megnövelésének megakadályozását, más szóval az „igazságos ár“ visszaállítása.

Ennek megvalósítása kétségtelenül gazdasági forradalmat jelent, mert a gazdasági vezetés a *termelők* kezéből a *fogyasztók* kezébe menne át és a profit megszüntetésével megszüntetné a kapitalizmusnak ipari uralmát is. Ez a forradalom azonban békés, erőszak és osztályérdek mentes, mert *mindnyájan fogyasztók vagyunk.* Oly forradalom tehát, amely nem érintené a jelenlegi gazdasági rend alapköveit, a magántulajdont, a járadékot és az öröklési jogot.

Azt mondhatjuk tehát, hogy a kapitalizmus a *tőke*, a szocializmus a *munka,* a kooperatizmus pedig a *fogyasztás* uralmát jelenti és annak lényeges meghatározóit a következőkben sorolhatjuk fel.

1. A kooperatizmus nem proletármozgalom és nem a munka szuverénítására törekszik. Nem a munkások, hanem a fogyasztók asszociációját jelenti.

2. Elveti a marxizmus értékelméletét és nem a munkát, hanem a dolgok hasznosságát, helyesebben szólva az azok utáni „kivánság“-ot teszi az érték alapjává.

3. Nem vallja azt, hogy a gazdasági és társadalmi átalakulásnak eléréséhez egyedüli út az osztályharc, következőleg a forradalom, mint a proletáriátus diktaturája, „sine qua non“-ja kell legyen egy átalakúlásnak. A kooperatizmus az emberi haladás érdekében feltétlenül szükséges reformok meghozatalával, *békés úton és békés eszközökkel*, a gazdasági küzdelemnek erkölcsi momentumokkal való enyhítésével igyekszik egy tökéletesebb gazdasági életközösség megteremtésére.

4. Ledönti a haszonvágy bálványát és annak helyébe a szükséglet szolgálatát teszi. A termelők érdeke akár a tőkés, akár a munkásosztályhoz tartoznak, csak eszköz, végcél a fogyasztás érdeke. Ezt azonban csak a szabadverseny korlátozásával és a fogyasztás megszervezésével lehet szolgálni.

5. A verseny és az egyéni vállalkozás helyébe a kollektiv vállalkozás, összefogás gondolatát teszi. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nem ismeri el az egyéni iniciativa jogosságát, azt vallja azonban, hogy az inkább fejthető ki eredményesen a kölcsönösség, mint az önérdek regimjében.

6. A kooperatizmus hite szerint a gazdasági élet törvényei nem választhatók el a morális élet törvényeitől és az „igazságos ár“ a szó morális értelmének figyelmen kivűl hagyásával el nem érhető. A gazdasági élet az etikai alap eldobálásával embert boldogitó nem lehet s „az egy mindenkiért, mindenki egyért“ jelmondat testvériességét hirdeti a földi létért való küzdelemben. Ezért törekvéseiben maga mellett tudja az egyház támogatását, amely egyedül a szövetkezetben látja azt a gazdasági vállalkozást, amelyben nem a Mammont szolgálják, amely mentes a nyerészkedés szellemének fertőzésétől s amelyek megvalósítják Szent Pál apostol szavait „Senki sem élhet egyedül magáért, mindnyájan egy és ugyanazon testnek tagjai vagyunk“.

Előző három röpiratunk:

I. A GAZDASÁGI ÉLET CÉLJA
II. A MAGÁNTULAJDON
III. TŐKE ÉS MUNKA
IV. IGAZSÁGOS BÉR.

kapható a Majláth-Körnél, Kolozsvár, Egyetem-u. 10.